

FAKTÖR YOĞUNLUĞUNA GÖRE ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARETİN STATİK ÖLÇÜMÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Dilek ŞAHİN*

Öz

İkinci dünya savaşından sonra, uluslararası ticaretin niteliği değişmeye başlamış ve dış ticarete endüstri-İçİ ticaret kavramı ortaya çıkmıştır. Endüstri-İçİ ticaret aynı endüstriye ait malların hem ithalatının hem de ihracatının yapılmasıdır. Sanayileşmiş ülkeler arasında gerçekleşen dış ticaretin önemli bir kısmı endüstri-İçİ ticaret şeklindedir. Mallar faktör yoğunluğu bazında; hammadde yoğun, emek yoğun, sermaye yoğun, kolay taklit edilen araştırma bazlı ve zor taklit edilen araştırma bazlı olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin endüstri-İçİ ticaret seviyesi faktör yoğunluğuna göre ölçülmüştür. Çalışmada statik analiz yöntemi olan Grubel-Lloyd endeksi kullanılmıştır. Çalışmada sonuç olarak, Türkiye'nin hammadde yoğun, emek yoğun ve sermaye yoğun mallarda endüstri-İçİ ticaretinin yüksek olduğu görülmüştür. Kolay taklit edilen araştırma bazlı ve zor taklit edilen araştırma bazlı mallarda ise endüstri-İçİ ticaret seviyesi düşük çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri-İçİ Ticaret, Yeni Uluslararası Ticaret Teorileri, Faktör Yoğunluğu, Statik Ölçüm, Grubel-Lloyd Endeksi.

STATIC MEASUREMENT OF INTRA-INDUSTRY TRADE ACCORDING TO FACTOR INTENSITY: THE CASE OF TURKEY

Abstract

After the second world war, the nature of international trade has started to change and foreign trade has emerged the concept of intra-industry trade. Intra-industry trade is made of both imports and exports belong to the same industrial goods. Among industrialized countries a significant portion of the foreign trade in the form of intra-industry trade. On the basis of factor intensity goods are divided into five groups which are raw material-intensive, labor-intensive, capital intensive, easy to imitate science-based, hard to imitate science-based. In this study, the level of intra-industry trade in Turkey was measured according factor intensity. In this study, It was used which is a static analysis Grubel-Lloyd Index. As result of this study, it was found to be high in intra-industry trade in Turkey's raw material intensive, labor-intensive and capital-intensive goods. It was found to be low intra-industry trade in easy to imitate science-based, hard to imitate science-based.

Keywords: Intra-Industry Trade, New Theories of International Trade, Factor Density, Static Measurement, Grubel-Lloyd Index.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik YO, E-mail: dilek58sahin@hotmail.com.

1.GİRİŞ

Günümüzde, dünya ticaretinin büyük ve artan bir kısmı sanayileşmiş ülkeler arasında birbirine benzer olan ürünlerden oluşmaktadır. Endüstri-içi ticaret adı verilen bu kavram, aynı endüstriye ait malların bir ülke tarafından aynı anda hem ithalatının hem de ihracatının yapıldığı ticaret şekli olarak tanımlanmaktadır. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren iktisat literatüründe kendisine yer bulan bu kavram üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Endüstri-içi ticaretin söz konusu dönemde ilgi odağı olma nedeni, faktör donatımı teorisinin bu ticaret türünü açıklayamamasıdır. Faktör donatımı teorisinin yapmış olduğu piyasalarda tam rekabetin geçerli olması, ölçüğe göre sabit getirinin söz konusu olması ve homojen ürün üretilmesi varsayımları endüstri-içi ticareti açıklayamamaktadır. Bu nedenle endüstri-içi ticaretle ilgili ilk çalışmalar, endüstri-içi ticaretin ortaya çıkış nedenlerini araştırmışlar ve bu çalışmalar endüstri-içi ticaret, ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomileri nedeniyle ortaya çıkan Monopolcü Rekabet Teorisi kapsamında yeni bir dış ticaret teorisi olarak açıklanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin faktör yoğunluğuna göre endüstri-içi ticaretinin analiz edilmesidir. Bu amaca yönelik olarak endüstriler hammadde, emek yoğun, sermaye yoğun, kolay taklit edilen araştırma bazlı ve zor taklit edilen araştırma bazlı endüstriler olarak sınıflandırılarak, statik ölçüm yöntemi olan Grubel-Lloyd (GL) endeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada 1992-2013 dönemi ele alınmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin endüstri-içi ticaretinin hammadde, emek yoğun ve sermaye yoğun mallarda yüksek; kolay taklit edilen araştırma bazlı mallar ve zor taklit edilen araştırma bazlı mallarda ise düşük olduğu görülmüştür.

2. DIŞ TİCARET TEORİLERİ İÇİNDE ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARETİN YERİ

Faktör donatımı teorisi, kabul ettiği varsayımlar nedeniyle yeni bir ticaret şekli olan endüstri-içi ticareti açıklayamamakla birlikte endüstri-içi ticareti faktör donatımı teorisinden bağımsız düşünmekte mümkün değildir. Bu nedenle burada öncelikle faktör donatımı teorisinden bahsedilecek ardından yeni dış ticaret teorilerine değinilecektir.

2.1. Faktör Donatımı Teorisi

Faktör Donatımı Teorisi, karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin farklı bir yorumu olarak kabul edilmektedir. Bu teori, İsveçli ekonomistler Eli Heckscher ve Bertil Ohlin tarafından geliştirilmiştir. Bu nedenle teori Heckscher-Ohlin (H-O) teorisi olarak adlandırılmıştır.

Bu teori, ülkeler arasındaki mukayeseli üstünlüğün kaynağını emeğin verimliliğindeki farklılıktan değil, üretim faktörlerinin nispi bolluğu veya kıtlığına dayandırmaktadır. Bu teoriye göre, bir ülke hangi üretim faktörüne daha fazla sahipse, üretimde bu faktörün yoğun kullanıldığı mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder ve o malı daha düşük maliyetle üreterek o malın üretiminde uzmanlaşır. Daha açık bir ifadeyle, ülkeler bol olan faktörü daha yoğun olarak kullanan malları ihraç eder ya da o mallarda ihtisaslaşma sağlarken, kıt olan faktörü yoğun olarak kullanan malları da ithal eder (Bedir, 2009: 89). Buna göre bir ülkenin nispi faktör bolluğu (veya kıtlığı) emek ya da sermaye olabilir. Eğer emek ise emek yoğun mallarda uzmanlaşma, sermaye ise sermaye yoğun mallarda uzmanlaşma gerçekleşecektir. Nispi faktör bolluğu emek üzerinde olan bir ülke emek yoğun mallarda uzmanlaşır, kıt kaynaklarını emek yoğun mallar üretmek için kullanacaktır. Bu ülke emek yoğun mallar ihraç

edip karşılığında sermaye yoğun mallar ithal edecektir. Ters durumda nispi faktör bolluğu sermaye üzerinde olan bir ülke sermaye yoğun mallarda uzmanlaşıp, kıt kaynaklarını sermaye yoğun mallar üretmek için kullanacaktır. Bu ülke ise sermaye yoğun mallar ihraç edip karşılığında emek yoğun mallar ithal edecektir. Her iki ülkenin de bu uzmanlaşma sonucunda dış ticareten kazanç elde etmesi beklenmektedir (Utkulu, 2005: 12).

2.2. Yeni Dış Ticaret Teorileri

İkinci dünya Savaşı'ndan sonra, ticaretin serbestleşmeye başlamasıyla birlikte uluslararası ticaret yapısında eksik rekabet, endüstri-içi ticaret, uzmanlaşma, ölçek ekonomileri ve mal farklılaştırması konularında önemli ölçüde yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Bu süreçte yeni durumu geleneksel dış ticaret modelleriyle açıklamak imkânsız hale gelmiştir. Bu nedenle 1960'lardan sonra dış ticaret ile ilgili olarak ölçek ekonomileri, eksik rekabet, ürün farklılaşması ve benzer ürünlerde benzer ülkelerin iki yönlü ticareti gibi yeni ve değişen durumu açıklamak amacıyla “Yeni Dış Ticaret Teorileri” ortaya çıkmıştır. Geleneksel ticaret teorisinin aksine, yeni dış ticaret teorileri benzer faktör donatımına sahip ülkeler arasında ortaya çıkan ticareti açıklamak için eksik rekabet ve ölçek ekonomilerine dayanmaktadır. Bu teoriler aşağıda açıklanmıştır:

Nitelikli İşgücü Teorisi: Nitelikli işgücü faktörü ve dış ticaret arasındaki ilişki ilk olarak, Keasing tarafından 1965 yılında ele alınmıştır. Keasing, endüstri ülkeleri arasındaki dış ticaretin önemli bir kısmını oluşturan sanayi malları üzerindeki ticaretin bu teori ile açıklanabileceğini ileri sürmüştür. Bu teoriye göre belirli türdeki mesleki veya nitelikli işgücü bakımından zengin ülkeler üretimi büyük ölçüde bu faktörlere bağlı olan mallarda uzmanlaşırlarken; niteliksiz emek bakımından zengin olan ülkeler ise yoğun biçimde niteliksiz emeği içeren malların üretiminde üstünlüğe sahip olacaktır (Seyidoğlu, 2003: 81). Bu teoriye göre, gelişmiş ülkeler arasındaki dış ticaretin bir bölümü emek niteliği farklılığı ile açıklanmaktadır. Nitelikli işgücü teorisinde ülkeler arasında endüstri-içi ticaretin gerçekleşmesi tamamen ülkenin sahip olduğu emek faktörünün niteliği ile sağlanmaktadır. Çünkü her bir ülke farklı niteliklerdeki emek faktörüne sahip olmakla birlikte aynı endüstri kategorisi altında farklılaştırılmış malları üretecektir ve bu malların ülkeler arasında ticarete konu olması da endüstri-içi ticarete yol açacaktır (Bilici, 2007: 13).

Teknoloji Açığı Teorisi: Bu teoriye göre, bir malın üretiminde gelişmiş teknolojileriyle yenilik bulan ülkeler o malın üretimini kendi tekelinde tutarlar ve bu ülkeler o malın tek ihracatçısı durumundadırlar. Söz konusu teknolojiye sahip olmayan ülkeler ise bu malı ithal ederler. Ancak bu teknoloji bir süre sonra diğer ülkeler tarafından taklit edilmeye başlanır (Yergin, 2011: 32). Teknolojinin taklit yoluyla veya serbest bir mal durumuna gelmesiyle beraber teknoloji diğer ülkelerin eline geçer ve o ülkelerdeki emek ucuzluğu veya doğal kaynak üstünlükleri nedeniyle söz konusu malı ilk icat edenden daha ucuza üretilmeye başlar. Malın ilk icatçısı olan ülke diğer ülkelerle rekabet edemedikleri için dışarıdan ithal etmeye başlarlar. Teknoloji Açığı Teorisi, yeniği ilk uygulayan ülkenin monopolcü durumunun üretim teknolojisinin diğer ülkeler tarafından öğrenilmesiyle sona erecektir. Taklitçi ülke yeniliği ilk uygulayan ülkedeki gibi yüksek yatırım seviyesine sahip ise taklitçi ülkenin bu malı üretmesiyle birlikte uluslararası ticarete artış olacak ve iki ülkenin de bu malı üretmesiyle birlikte endüstri-içi ticaret ortaya çıkacaktır.

Posner'e göre ülkeler arasındaki teknolojik farklılıklar rekabet güçlerinin analizinde önemli bir rol üstlenmekte ve teknik gelişme beraberinde birim maliyetleri düşürerek rekabet

gücünü artırmaktadır. Teknik gelişmeler birbirinden kopuk olmamakla birlikte her bir alandaki gelişme beraberinde yeni gelişmeleri de getirmektedir. Posner'e göre teknolojik gelişmenin birim maliyetleri düşürmesi şu nedenlere dayanmaktadır (Posner, 1961: 329):

- Teknik gelişme sürecinin sürekli olarak devam etmesi,
- Firmaların geçmişteki üretim tecrübelerini sürekli olarak kullanmaları,
- Firmaların mevcut sistemlerine ilaveten yeni üretim yöntemleri geliştirmeleri.

Ürün Dönemleri Teorisi: 1966 yılında Raymond Vernon tarafından ortaya atılan “Ürün Dönemleri Hipotezi”, teknoloji açığı teorisinin genelleştirilmiş ve geliştirilmiş halidir. Vernon (1966) tarafından geliştirilen bu teori, yeni malların icadı ve yeniliği ile ilgilenmekte ve teknoloji transferinin ana yolunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları olduğunu ifade etmektedir (Şimşek, 2007: 20). Vernon'a göre, teknolojik yenilikler ve yeni malların geliştirilmesi sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Vernon Ürün Dönemleri Teorisinde yeni ürünlerin gelişi sırasında birçok aşamadan geçtiğini ve karşılaştırmalı üstünlüğün ürün dönemleri boyunca değiştiğini ileri sürmüştür. Bunlar; giriş, büyüme, olgunluk ve gerileme dönemleridir. Bir mal bu aşamaları geçerek yeni bir mal durumundan eski bir mal durumuna gelirken, üretimin coğrafi yeri de değişime uğramaya başlar.

Bu teoriye göre, yeni malın ilk aşamada üretimi ufak çapta yapılır ve üretim ihracata yönelik değil iç piyasa talebini karşılamaya yöneliktir. Daha sonraki aşamada ürün tam olarak olgunlaşmış ve üretim artmıştır. Satışlar öncelikle iç piyasaya yönelik iken daha sonra malın ihracatına başlanılır. Üçüncü aşamada ise üretim teknolojisi standart hale gelmiştir ve yenilikçi firma içeride ve dışarıda teknoloji lisansı vermeyi karlı bularak üretim maliyetlerinin azaltılması amacıyla üretim diğer ülkelere kaydırılmaya başlar. Dördüncü aşamada malın lisansını alan düşük maliyetli yeni üreticilerin ihracat piyasalarını ele geçirmeleri ile yenilikçi ülkenin ihracat hızı kesilir. Yenilikçi ülkenin iç piyasası yerli üretim yerine ithalata karşılanmaya başlanınca son aşamaya geçilmiş olur. Artık teknoloji dünya ülkelerinde tümüyle yayılmış ve üretimi sınırlandıran lisanslar sona ermiştir. Yerli endüstri iç ve dış piyasaları kaybettikçe yurtiçi üretim hızla düşer. Nihayet yenilikçi ülke kendi iç piyasasında da tamamen devre dışı bırakılınca ürün dönemleri tamamlanmış olur.

Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Tercihlerde benzerlik teorisi Linder tarafından 1961 yılında ileri sürülmüştür. Tercihlerde benzerlik teorisinin dayandığı bazı varsayımlar şu şekildedir (Atik, 2005: 33):

- Benzer gelir düzeyine sahip ülkeler benzer zevklere sahiptir,
- Homojen olmayan zevklerin ve ölçek ekonomilerinin özellikle önemli olduğu sanayi ürünleri ticaretini açıklamaktadır,
- Ölçeğe göre artan verimler geçerlidir.

Tercihlerde Benzerlik Teorisi'ne göre, sanayi mallarının ticaretinde ülkelerin talep koşulları diğer bir ifadeyle zevk ve tercihlerdeki benzerlikler temel belirleyici olmaktadır. Bu nedenle dış ticaretin ana kaynağı zevk ve tercihlerin belirleyicisi olan göreceli gelir düzeyidir. Sanayi ürünleri ticaretini üretim maliyetlerinden çok ülkeler arasındaki zevk ve tercih farklılık veya benzerliğine dayandırmaktadır (Aydın, 2008: 11). Sanayi ürünleri dış ticaretinin özellikle benzer tercihlere ve gelir düzeyine sahip ülkeler arasında yoğunlaşacağını ifade eden bu yaklaşıma taleplerin çakışması da denilmektedir. Talep yönlü nitelik taşıyan bu teori, arz yönlü Faktör Donatımı Teorisi'ne göre farklılık arz etmektedir. Linder ülkelerin tercihlerinde

ortaya çıkan benzerliğin beraberinde ülkeler arasındaki sanayi malları ticaretini artıracaklarını ve gelir düzeyleri ile tercihler arasında güçlü bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır.

Ölçek Ekonomileri Teorisi: Faktör Donatımı Teorisi'nde mallar ülkelerde sabit verim koşulları altında üretilmektedir. Söz konusu teori de iki ülke her açıdan birbirine benzer olduğunda ölçeğe göre artan getirilere dayalı ticaretin ortaya çıkmasını açıklayamamaktadır. Günümüzde ise üretimin daha etkin ve endüstrilerde ölçek büyüklüğünden kaynaklanan ölçek ekonomilerinin olduğu gözlenmektedir.

Uluslararası ticarete ölçek ekonomisi oldukça önemli bir etkidir. Ölçek ekonomileri içsel ve dışsal ölçek ekonomileri olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel ölçek ekonomileri, firmanın kendi üretim ölçeği arttığında ortalama maliyetlerinin düştüğü durumlarda; dışsal ölçek ekonomileri ise firmanın bağlı olduğu endüstride üretim hacmi genişledikçe ortalama maliyetlerinin düşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 87). Ölçek Ekonomileri Teorisi'ne göre, hem geniş iç piyasa yapısına sahip ülkeler hem dar iç piyasa yapısına sahip ülkeler ölçek ekonomilerinden fayda sağlarlar. Çünkü geniş iç piyasaya sahip olan ülkeler ölçek ekonomileri sayesinde düşük maliyetle ürettikleri malların ihracatını diğer malların ise ithalatını yaparlar. İç piyasaları dar olan ülkeler ise üretimlerini ihracat yapmak amacıyla arttırarak ölçek ekonomilerinden yararlanırlar.

Monopolcü Rekabet Teorisi: Chamberlin (1937) monopolcü rekabet modelinde üretimde farklılaştırılmış ürünler üreten çok sayıda firma olduğu vurgulanmıştır. Monopolcü rekabet teorisi, ürün farklılaştırması ve içsel ölçek ekonomileri ile karakterize edilmektedir. Endüstrideki her firma yakın ikame mallar üzerinde monopol gücüne sahip olarak küçük firmaları piyasa dışında tutarak tam rekabeti ortadan kaldıran içsel ölçek ekonomileri ile çalışmaktadır.

Faktör Donatımı Teorisi'ne göre ülkeler farklı faktör donanımına sahiptirler ve sahip oldukları faktörlerin yoğun olarak kullanıldığı malların üretiminde uzmanlaşmaktadırlar. Ülkeler arasında dış ticareti yaratan etmen ise ülkeler arası faktör donatımı farklılıklarıdır. Faktör Donatımı Teorisi'nde uluslararası ticaret teorisinde ticareti yapılan malların homojen oldukları kabul edilmiştir. Bu durum mal ve faktör piyasalarında tam rekabet varsayımının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Homojenlik kavramı aynı malın bir ülke tarafından hem ihraç hem de ithal edilemeyeceğini yani endüstri-içi ticaretin mümkün olmayacağını ifade etmektedir. Monopolcü Rekabet Teorisinde aynı endüstriye ait malların hem ihracatı hem de ithalatı yani endüstri içi ticareti ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırması yoluyla açıklanmaktadır. Dolayısıyla da farklılaştırılmış üretimle beraber endüstri-içi ticaret ortaya çıkmaktadır. Geleneksel dış ticaret türleri sadece “endüstriler- arası ticaret” olduğunu veya olması gerektiğini vurgularken günümüz dış ticaretinin önemli bir bölümü “endüstri-içi ticaret” olarak şekillenmektedir.

2.3. Endüstri-içi Ticaret Kavramı ve Ölçümü

Dünya ticaretinde meydana gelen değişmelere paralel olarak endüstri-içi ticaret (EİT), günümüz dış ticaretinde giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Endüstri-içi ticaret, hemen hemen aynı malların karşılıklı değişiminden oluşan dış ticarettir (Aquino, 1978: 275). Daha genel bir ifadeyle endüstri-içi ticaret, talep ve arz bakımından birbirine yakın tüm malların ülkeler arasında ihraç ve ithal edilmesine denilmektedir. Endüstri-içi ticarete tüketimde yakın ikamesi olan malların eş zamanlı olarak ithal ve ihraç edilmesi durumu

gözlenmektedir. Endüstri-içi ticaret kelimesi yerine literatürde sanayi-içi ticaret, iki yönlü ticaret, endüstri-içi uzmanlaşma, ticaret genişlemesi, benzer ürünlerde iki yönlü ticaret kavramları da kullanılmaktadır. Endüstri-içi ticaret kavramı ilk kez Balassa tarafından kullanılmıştır. Balassa Avrupa Ekonomi Topluluğunun kurulmasının ardından yeni dönemle birlikte özellikle sanayi mallarının ticaretinin endüstriler-arası yapıdan endüstri-içi ticarete dönüştüğü görülmüştür.

Endüstri-içi ticaretin ampirik analizinde çok sayıda yöntem kullanılmakla birlikte, yaygın olarak kullanılan yöntem Grubel-Lloyd yöntemidir. Bu yöntemde X_i ihracat değeri, M_i ithalat değerini göstermek üzere endüstri-içi ticaret aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Grubel ve Lloyd, 1975: 21):

$$Bi = \frac{\sum_i^n [(Xi + Mi) - (Xi - Mi)]}{\sum_i^n (Xi + Mi)} \text{ veya } Bi = 1 - \frac{|Xi - Mi|}{Xi + Mi}$$

Endeks 0 ile 1 arasında değer almakla birlikte, eğer ülke söz konusu malı yalnızca ihraç ya da ithal ediyorsa (endüstri-içi ticaret yoksa) endeks 0 olmaktadır. Eğer aynı malın ithalatı ve ihracatı birbirine eşit ise endeks değeri 1 olmakta ve bu durum endüstri-içi ticaret seviyesinin maksimum olduğunu göstermektedir. Grubel-Lloyd endeksi EİT'yi belirli bir yıl için ölçmekle birlikte bu ölçüm statik bir ölçüttür. Bu nedenle iki dönem arasındaki değişimlerin yapısını ölçmeye imkân vermemektedir.

Bu eksikliğı ortadan kaldırmak amacıyla Hamilton ve Kniest (1991) ticaretteki yapısal değişime ilişkin bilgi veren marjinal endüstri-içi (MEİT) kavramını geliştirmişlerdir. Dış ticaret yapısının belirlenmesinde en sık kullanılan endeksler Brülhart'ın A ve B endeksleridir. Bu endeksler şu şekilde ifade edilmektedir (Brülhart, 1994: 605):

$$A = 1 - \frac{|\Delta X - \Delta M|}{|\Delta X| + |\Delta M|}$$

Bu endeks 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Endeksin 0 değerini alması belli bir endüstrideki marjinal ticaretin tümüyle endüstriler arası ticaret (EAT); 1 değerini alması ise marjinal ticaretin tümüyle endüstri-içi ticaret (EİT) yapısında olduğunu göstermektedir. A endeksi, ticaret tarafından uyarılan kazanç/kayıpların ülkeler veya sektörler arasındaki dağılımı hakkında bilgi vermediğinden, tek ülkeye ilişkin çalışmalarda sınırlı olarak kullanılmakta olup çok ülkeli çalışmalar için uygun sonuçlar vermektedir. Bu nedenle Brülhart tarafından B endeksi olarak ifade edilen yeni bir endeks tanımlanmıştır. B endeksi şu şekilde ifade edilmektedir.

$$B = \frac{\Delta X - \Delta M}{|\Delta X| - |\Delta M|}, \quad |B| = 1 - A \text{ şeklinde yazılmaktadır.}$$

B endeksi, -1 ile +1 arasında değer almaktadır. Endeks değerinin sıfıra yaklaşması marjinal endüstri-içi ticaretin arttığını, endeks değerinin sıfıra eşit olması ise marjinal ticaretin tamamen endüstri-içi nitelik taşıdığını göstermektedir. Hesaplanan B değerinin -1 ile +1

arasında bir değer alması marjinal ticaretin tamamının endüstriler-arası olduğunu göstermektedir(Brülhart, 1994: 606).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde endüstri-içi ticaretle ilgili yapılan çalışmaları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Hellvin (1996), Çin ile OECD ülkeleri arasındaki EİT düzeyi 1980-1992 yılları için hesaplanmıştır. Çalışmada SITC Rev.3 sınıflandırması kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Çin ile OECD ülkeleri arasındaki EİT düzeyinin arttığı ve EİT'nin önemli kısmının dikey EİT şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. Çin faktör donatımı farklılığından kaynaklı olarak düşük kaliteli malların ihracatını yaparken, OECD ülkelerinden yüksek kaliteli malların ithalatını gerçekleştirmektedir. Çin'de EİT'nin artış nedenleri arasında hızlı ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artış gelmektedir.

Hu ve Ma (1999), Çin'in endüstri-içi ticaretindeki artış ölçülmüş, Çin ve 45 ana ticari partneri arasındaki dikey ve yatay endüstri-içi ticaretin belirleyicileriyle ilgili çeşitli ampirik testler yapılmıştır. 1970'lerin sonlarından itibaren Çin hükümetinin açık ekonomi politikasını takip ettiği ve 1979-1996 yılları arasında Çin'de uluslararası ticaretin arttığı ifade edilmiştir. Çalışmada endüstri-içi ticaretin sadece Çin ve benzer faktör donanımına sahip gelişmekte olan ülkeler arasında değil aynı zamanda Çin ve gelişmiş ülkeler arasında da gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Şenoğlu (2003), Türk imalat sanayinde endüstri-içi ticaretin düzeyi ve endüstri-içi ticaretin dikey mi yoksa yatay mı olduğu araştırılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda 1989-2001 yılları arasında Türk imalat sanayinde endüstri-içi ticaretin arttığı görülmüştür. Ayrıca 1989-2001 yılları arasında Türk imalat sektöründe endüstri-içi ticaretin önemli kısmı dikey endüstri-içi ticarettir. Diğer bir ifadeyle Türkiye'de üretim sektörü benzer ürünlerin düşük kalitesini ihraç ederken, aynı anda yüksek kalitesini ithal etmektedir.

Şimşek (2005), Türkiye'nin OECD ülkeleri ile çok yönlü ve iki yönlü düzeyde yaptığı ticaret içindeki EİT'nin payı yatay EİT ve dikey EİT bağlamında incelenmiştir. 1992-2003 dönemi ele alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Çalışmada öncelikle iki yönlü ticaret endeksi hesaplanmış ardından yatay ve dikey EİT ölçülmüştür. Yapılan ölçümler sonucunda Türkiye'nin hem dünya ile hem de OECD ülkeleri ile yaptığı ticaret içinde EİT'nin payının yıllar itibarıyla arttığı görülmüştür. Ayrıca elde edilen bulgular neticesinde, Türkiye'nin endüstri-içi dış ticareti içinde düşük kaliteli dikey endüstri-içi ticaretin egemen olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin ihraç ettiği mal çeşidinin kalitesinin ithal ettiği mal çeşidi kalitesinden düşük olarak gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Deviren ve Karataş (2007), Türkiye ve Çin arasında 1995-2005 döneminde SITC Rev.3'e göre, 3 digit düzeyinde gerçekleşen endüstri-içi ticaret endeksinin 0.50 ve üstü değer aldığı ürünler gerek SITC temel ürün gruplarına gerekse teknolojik yapıya göre sınıflandırılarak inceleme konusu yapılmıştır. Her iki sınıflandırma da Grubel-Lloyd'un ağırlıklı ortalaması kullanılmıştır. 1995-2005 yılları arasında Türkiye'nin Çin ile yaptığı endüstri-içi ticaret düzeyi SITC ürün gruplarına göre 0-4 ilksel ürünler, 5-8 sınıai ürünleri, 0-8 tüm ürünlere ilişkin olarak hem Grubel-Lloyd'un ağırlıklı ortalaması hem de düzeltilmiş

indeksten yararlanılarak hesaplanmıştır. Hesaplamalara göre ilksel ürünler, sınai ürünleri ve tüm ürünlere ilişkin endüstri-içi ticaretin indeks değerinin 0.50'nin altında kalmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Çin ile yaptığı dış ticaretin endüstriler-arası ticaret yapısı gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Xing (2007), 1980-2004 yılları arasında Çin'in önemli ticari partneri olan Japonya ve ABD ile arasındaki endüstri-içi ticaret ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Çin'in Japonya ve ABD ile olan endüstri-içi ticaretinin payının arttığı ve toplam ticaretinin %35'nin endüstri-içi ticaret şeklinde olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada yine Japonya ve Çin arasındaki endüstri-içi ticarete Japonya'nın Çin'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının payının önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Han ve Lee (2012), Çin ve Kore arasındaki toplam ticaretin ne kadarın dikey endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleştiği hesaplanmıştır. SITC Rev.5 ürün gruplandırması kullanılarak ilgili veriler UN Comtrade veri tabanından alınmıştır. Çalışmada, Çin ve Kore arasında 1990 yılından itibaren gerçekleştirilen ticaretin yaklaşık %50'sinin endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. Yapılan analizler endüstri-içi ticaretin çoğunluğunun dikey endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleştiğini göstermiştir. Ancak bu durumun bazı sektörlerde değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Kimya sanayinde 2000'li yıllardan itibaren yatay endüstri-içi ticaret artarken dikey endüstri-içi ticaret azalmaktadır. Diğer yandan tekstil, fabrikasyon metal ve makine sanayi ve elektronik sanayi de dikey endüstri-içi ticaret artarken yatay endüstri-içi ticaret azalmaktadır.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada mallar; hammadde yoğun mallar, emek yoğun mallar, sermaye yoğun mallar, kolay taklit edilen araştırma bazlı mallar ve zor taklit edilen araştırma bazlı mallar olarak beş ana başlık altında toplulaştırılmıştır. Bunlar şu şekildedir:

Hammadde Yoğun Mallar: SITC 0 (Canlı Hayvanlar Ve Gıda Maddeleri), SITC 2 (26 hariç) (Tarımsal Hammaddeler), SITC 3 (35 hariç) (Mineral Yakıtlar ve Mineral Yağlar), SITC 4 (Hayvansal ve Bitkisel Yağlar), SITC 56 (Gübreler);

Emek Yoğun Mallar: SITC 26 (Dokumaya Elverişli Lifler (elyaflar)), SITC 6 (62,67,68 hariç) (İmalat Malları), SITC 8 (87,88 hariç) (Diğer Üretim Malları);

Sermaye Yoğun Mallar: SITC 1 (İçkiler, tütün ve mamulleri), SITC 35 (Elektrik Enerjisi), SITC 53 (Boyacılıkta Kullanılan Ürünler), SITC 55 (Uçucu yağlar, rezinoitler, parfümeri, kozmetik), SITC 62 (Kauçuk Eşya), SITC 67 (Demir ve çelik), SITC 68 (Demir İhtiva etmeyen madenler) SITC 78 (Kara taşıtları);

Kolay Taklit Edilen Araştırma Bazlı Mallar: SITC 51 (Organik Kimyasal Ürünler), SITC 52 (İnorganik kimyasal ürünler), SITC 54 (Tıp ve eczacılık ürünleri), SITC 58 (İlk haliyle olmayan plastikler), SITC 59 (Kimyasal maddeler ve ürünler), SITC 75 (Büro makineleri, otomatik veri işleme makinesi) SITC 76 (Haberleşme, sesi kaydetme ve sesi tekrar veren alet);

Zor Taklit Edilen Araştırma Bazlı Mallar: SITC 57 (İlk Haliyle plastikler), SITC 7 (75,76,78 hariç)(Makineler ve Ulaşım araçları), SITC 87 (Mesleki, bilimsel ölçü ve kontrol cihazları), SITC 88 (Fotoğraf malzemeleri, optik eşyalar, saatler).

Hammadde yoğun endüstrilerde, ülkenin sahip olduğu coğrafi özelliklere ve doğal kaynaklara dayalı olarak ürettiği basit ürünler yer almaktadır. Emek yoğun endüstrilerde ise genelde standart teknoloji ürünler yer almaktadır. Sermaye yoğun endüstriler ise daha çok ürün farklılaştırmasının söz konusu olduğu imalat sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Kolay taklit edilen araştırma bazlı mallar ve zor taklit edilen araştırma bazlı endüstriler ise daha çok teknoloji ve Ar-Ge içeren malları içermektedir.

Çalışmada statik ölçüm yöntemlerinden biri olan ve literatürde sıklıkla kullanılan Grubel-Lloyd (GL) endeksi kullanılarak faktör yoğunluğuna göre malların endüstri-içi ticaret oranları ölçülmüştür. Çalışmada 1992-2013 dönemi ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan ihracat ve ithalat verilerine Birleşmiş Milletlerin (UN) Comtrade veri tabanından ulaşılmıştır.

5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde, mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler, hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar ve gübreler endüstrilerini kapsayan hammadde yoğun endüstrilere ait endüstri-içi ticaret oranları tablo 1’de gösterilmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri ve hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar endüstrisinde endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu görülmektedir. Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde ve mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler endüstrisinde endüstri-içi ticaretin artış eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir. Gübreler endüstrisinde ise endüstri-içi ticaret düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Hammadde Yoğun Endüstriler* İçin Hesaplanmış Endüstri-içi Ticaret Oranları (1992-2013, %)

Yıllar	SITC 0	SITC 2 (26 hariç)	SITC 3 (35 hariç)	SITC 4	SITC 56
1992	0,35	0,43	Na	0,72	0,27
1995	0,60	0,36	Na	0,67	0,10
2000	0,57	0,36	0	0,42	0,03
2005	0,39	0,31	0,27	0,70	0,09
2010	0,60	0,40	0,27	0,49	0,33
2011	0,71	0,33	0,48	0,68	0,25
2012	0,66	0,38	0,52	0,70	0,19
2013	0,64	0,50	0,48	0,79	0,12

Kaynak : UN Comtrade Veri tabanından yola çıkılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

* 0: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri, 2: Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammadde, 3: Mineral Yakıtlar, Yağlar vb. Damıtılmasından Elde Edilen Ürünler, 4: Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, 56: Gübreler.

Dokuma Elyafı ve Bunların Artıkları, Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar, Çeşitli Mamul Eşya endüstrilerini kapsayan emek yoğun endüstrilere ait endüstri-içi ticaret oranları tablo 2’de gösterilmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere genelde standart teknoloji kullanılarak üretilen Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar endüstrisinde endüstri-içi ticaret oranları oldukça yüksektir. Giyim eşyaları endüstrisinin yer aldığı Çeşitli Mamul Eşya endüstrisinde yıllar itibariyle endüstri-içi ticaret oranlarında artış görülmektedir. Dokuma Elyafı ve Bunların Artıkları endüstrisinde ise endüstri-içi ticaretin toplam ticaret içindeki payı genel olarak yüzde 20’nin üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 2: Emek Yoğun Mallar* İçin Hesaplanmış Endüstri-içi Ticaret Oranları (1992-2013-%)

Yıllar	SITC 26	SITC 6(62,67,68 hariç)	SITC 8(87,88 hariç)
1992	0,37	0,84	0,22
1995	0,33	0,99	0,24
2000	0,29	0,89	0,42
2005	0,23	0,85	0,42
2010	0,16	0,88	0,60
2011	0,23	0,86	0,63
2012	0,23	0,80	0,56
2013	0,21	0,80	0,57

Kaynak : UN Comtrade Veri tabanından yola çıkılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

*26: Dokuma Elyafı ve Bunların Artıkları, 6: Başlıca Sınıflara Ayrılmış İşlenmiş Mallar, 8: Çeşitli Mamul Eşya.

İçkiler, tütün ve mamulleri, elektrik enerjisi, boyacılıkta kullanılan ürünler, uçucu yağlar, rezinoitler, parfümeri, kozmetik, kauçuk eşya, demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, kara taşıtları endüstrilerini kapsayan sermaye yoğun endüstrilere ait endüstri-içi ticaret oranları tablo 3’de gösterilmiştir. Türkiye’nin sermaye yoğun endüstrilerde endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Sermaye Yoğun Mallar* İçin Hesaplanmış Endüstri-içi Ticaret Oranları (1992-2013-%)

Yıllar	SITC 1	SITC 35	SITC 53	SITC 55	SITC 62	SITC 67	SITC 68	SITC 78
1992	0,96	Na	0,12	0,86	0,85	0,96	0,59	0,31
1995	0,54	Na	0,17	0,99	0,76	0,96	0,53	0,64
2000	0,81	0,26	0,26	0,87	0,98	0,86	0,50	0,43
2005	0,57	0,29	0,35	0,93	0,84	0,92	0,46	0,95
2010	0,66	0,20	0,51	0,89	0,79	0,97	0,50	0,98
2011	0,75	0,73	0,49	0,88	0,77	0,94	0,49	0,95
2012	0,73	0,85	0,56	0,94	0,82	0,91	0,50	0,98
2013	0,74	0,85	0,56	0,95	0,86	0,97	0,50	0,99

Kaynak : UN Comtrade Veri tabanından yola çıkılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

*1: İçkiler, tütün ve mamulleri, 35: Elektrik Enerjisi, 53: Boyacılıkta Kullanılan Ürünler, 55: Uçucu yağlar, rezinoitler, parfümeri, kozmetik, 62: Kauçuk Eşya, 67: Demir ve çelik, 68: Demir ihtiva etmeyen madenler, 78: Kara taşıtları

Organik Kimyasal Ürünler, İnorganik Kimyasal ürünler, Tıp ve eczacılık ürünleri, İlk haliyle olmayan plastikler, Kimyasal maddeler ve ürünler, Büro makineleri, otomatik veri işleme makinesi, Haberleşme, sesi kaydetme ve sesi tekrar veren alet endüstrileri kapsayan kolay taklit edilen araştırma bazlı endüstrilere ait endüstri-içi ticaret oranları tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo'da kolay taklit edilen araştırma bazlı endüstri grubunda haberleşme, sesi kaydetme ve sesi tekrar veren alet ve ilk haliyle olmayan plastik endüstrisinde endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde kolay taklit edilen araştırma bazlı endüstrilerde endüstri-içi ticaret oranlarının düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Kolay Taklit Edilen Araştırma Bazlı Mallar* İçin Hesaplanmış Endüstri-içi Ticaret Oranları (1992-2013-%)

Yıllar	SITC51	SITC 52	SITC 54	SITC 58	SITC 59	SITC 75	SITC 76
1992	0,21	0,59	0,26	0,46	0,22	0,05	0,77
1995	0,14	0,50	0,20	0,63	0,18	0,02	0,55
2000	0,12	0,13	0,19	0,78	0,20	0,07	0,47
2005	0,14	0,24	0,18	0,95	0,22	0,05	0,97
2010	0,23	0,28	0,22	0,82	0,33	0,08	0,59
2011	0,19	0,28	0,21	0,84	0,31	0,08	0,57
2012	0,24	0,36	0,28	0,79	0,39	0,08	0,59
2013	0,20	0,32	0,30	0,79	0,41	0,09	0,44

Kaynak : UN Comtrade Veri tabanından yola çıkılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

*51:Organik Kimyasal Ürünler, 52: İnorganik Kimyasal ürünler, 54: Tıp ve eczacılık ürünleri, 58: İlk haliyle olmayan plastikler, 59: Kimyasal maddeler ve ürünler, 75: Büro makineleri, otomatik veri işleme makinesi, 76: Haberleşme, sesi kaydetme ve sesi tekrar veren alet

İlk Haliyle plastikler, Makineler ve Ulaşım araçları, Mesleki, bilimsel ölçü ve kontrol cihazları, Fotoğraf malzemeleri, optik eşyalar, saatler endüstrilerini kapsayan zor taklit edilen araştırma bazlı mallar için endüstri-içi ticaret oranları tablo 5'de görülmektedir. Bu endüstriler arasında makine ve ulaştırma endüstrisi için hesaplanan endüstri-içi ticaret oranları, diğer endüstrilere kıyasla daha yüksek oranda gerçekleşirken; beklenildiği üzere zor taklit edilen endüstrilerde endüstri-içi ticaret oranlarının yüksek seviyede gerçekleşmediği görülmüştür.

Tablo 5 : Zor Taklit Edilen Araştırma Bazlı Mallar* İçin Hesaplanmış Endüstri-içi Ticaret Oranları (1992-2013-%)

Yıllar	SITC 57	SITC 7	SITC 87	SITC 88
1992	0,41	0,24	0,09	0,02
1995	0,20	0,28	0,07	0,03
2000	0,11	0,46	0,11	0,08
2005	0,10	0,57	0,16	0,06
2010	0,16	0,66	0,23	0,11
2011	0,16	0,64	0,23	0,10
2012	0,17	0,69	0,28	0,14
2013	0,17	0,70	0,30	0,14

Kaynak : UN Comtrade Veri tabanından yola çıkılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

*57: İlk Haliyle plastikler, 7(75,76,78 hariç): Makineler ve Ulaşım araçları, 87: Mesleki, bilimsel ölçü ve kontrol cihazları, 88: Fotoğraf malzemeleri, optik eşyalar, saatler.

6. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşından sonra uluslararası ticaret alanında sadece artış gözlenmemiş bunun yanı sıra hızla artan ticaretin niteliği de değişmiştir. Özellikle Faktör Donatımı Teorisi'nin açıklayamadığı benzer faktör donanımına sahip ülkeler arasındaki ticaret şekli Yeni Dış Ticaret Teorileri içinde ortaya çıkmıştır. Endüstri-içi ticaret, aynı endüstriye ait ürünlerin eş anlı olarak ihraç ve ithal edilmesi olarak tanımlanmakta ve Faktör Donatımı Teorisinin koyduğu bazı varsayımların kaldırılmasıyla Monopolcü Rekabet Piyasası kapsamında ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomileri bağlamında açıklanmaktadır.

Faktör yoğunluğuna göre endüstri-içi ticaretin ölçüldüğü bu çalışmada öncelikle faktör yoğunluğuna göre mallar; hammadde yoğun mallar, emek yoğun mallar, sermaye yoğun mallar, kolay taklit edilen araştırma bazlı mallar ve zor taklit edilen araştırma bazlı mallar olarak beş ana başlık altında toplulaştırılmıştır. Daha sonra çalışmada statik analiz yöntemi olan Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak ölçüm yapılmıştır. Yapılan ölçüm sonucunda çalışmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

Hammadde yoğun endüstrilerde; canlı hayvanlar ve gıda maddeleri (SITC 0) ve hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar endüstrisinde (SITC 4) endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu görülmüştür. Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde ve mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler endüstrisinde (SITC 2- SITC 3) endüstri-içi ticaretin artış eğiliminde olduğu; gübreler endüstrisinde ise (SITC 56) endüstri-içi ticaretin düşük seviyede gerçekleştiği görülmüştür.

Emek yoğun endüstrilere ait endüstri-içi ticaret oranları incelendiğinde, başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar endüstrisinde (SITC 6) endüstri-içi ticaret oranları oldukça yüksektir. Giyim eşyaları endüstrisinin yer aldığı çeşitli mamul eşya endüstrisinde (SITC 8) yıllar itibariyle endüstri-içi ticaret oranlarında artış görülmüştür. Dokuma Elyafı ve Bunların Artıkları endüstrisinde ise (SITC 26) endüstri-içi ticaretin toplam ticaret içindeki payı genel olarak yüzde 20'nin üzerinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin sermaye yoğun endüstrilerde endüstri-içi ticaretin seviyesine bakıldığında; İçkiler, tütün ve mamulleri (SITC 1), Elektrik Enerjisi (SITC 35), Boyacılıkta Kullanılan Ürünler (SITC 53), Uçucu yağlar, rezinoitler, parfümeri, kozmetik (SITC 55), Kauçuk Eşya (SITC 62), Demir ve çelik (SITC 67), Demir İhtiva etmeyen madenler (SITC 68), Kara taşıtları (SITC 78) alt sektörlerinde endüstri-içi ticaret seviyesinin yüksek olduğu görülmüştür.

Kolay taklit edilen araştırma bazlı endüstrilere ait endüstri-içi ticaret oranlarına bakıldığında, haberleşme, sesi kaydetme ve sesi tekrar veren alet (SITC 76) ve ilk haliyle olmayan plastik endüstrisinde (SITC 58) endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu görülmüştür. Organik Kimyasal Ürünler (SITC 51), İnorganik Kimyasal ürünler (SITC 52), Tıp ve eczacılık ürünleri (SITC 54), Kimyasal maddeler ve ürünler (SITC 59), Büro makineleri, otomatik veri işleme makinesi (SITC 75) endüstrisinde ise endüstri-içi ticaretin düşük seviyede olduğu

görülmüştür. Genel olarak değerlendirildiğinde kolay taklit edilen araştırma bazlı endüstrilerde endüstri-içi ticaret oranları düşük seviyededir.

Zor taklit edilen araştırma bazlı mallar için endüstri-içi ticaret oranları değerlendirildiğinde ise makine ve ulaştırma endüstrisi (SITC 7) için hesaplanan endüstri-içi ticaret oranları diğer endüstrilere kıyasla daha yüksek oranda gerçekleşmiştir. Ancak genel itibariyle zor taklit edilen endüstrilerde endüstri-içi ticaret oranlarının yüksek seviyede gerçekleşmediği görülmüştür.

Çalışmada sonuç olarak; Türkiye'nin hammadde yoğun, emek yoğun ve sermaye yoğun mallarda endüstri içi ticaret seviyesi yüksek; kolay taklit edilen araştırma bazlı mallar ve zor taklit edilen araştırma bazlı mallarda endüstri-içi ticaret seviyesi düşük bulunmuştur. Bu durum esasında Türkiye'nin dış ticaretinde hammadde yoğun, emek yoğun ve sermaye yoğun endüstrilerin önemli payının olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aquino, A. (1978). Intra-Industry Trade and Inter-Industry Specialization as Concurrent Sources of International Trade in Manufactures, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 14, 275-296.
- Atik, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aydın, A. (2008). Endüstri-içi Ticaret: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Bedir, A. (2009). Uluslararası Ticarete Fiyata Dayalı Rekabet Gücü ile Endüstri-İçi Ticaret Arasındaki İlişki: Türk İmalat Sanayi Örneği. DPT ISBN978-975-19-4482-5, 1-223
- Bilici, Ö. (2007). Türkiye ile Avrupa Birliği Ülkeleri Arasında Endüstri-içi Ticaretin Analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Brühlhart, M. (1994). Marginal Intra-Industry Trade: Measurement and Relevance for the Pattern of Industrial Adjustment. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 130, 600-613.
- Çepni, E., Köse, N. (2003). Intra-Industry Trade Patterns Of Turkey: A Panel Study. *G.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, 3, 13-28.
- Deviren, N ve M. Karataş. (2007). Türkiye İle Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Endüstri-içi Ticaret. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 22, 16-31.
- Emirhan N, P. (2005). Determinants of Vertical Intra-Industry Trade of Turkey: Panel Data Approach. Dokuz Eylül University Faculty of Business Department of Economics, Discussion Paper Series, 2-12.
- Erün, G. (2010). Türkiye ile AB, Gıda ve Canlı Hayvan Sektörü Dış Ticaretinde Endüstri-içi Ticaret Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 71-78.
- Grubel, H., Lloyd, P. (1975). Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products London: MacMillanPres.

- Han, K. and J. Lee. (2012). FDI and Vertical Intra-Industry Trade between Korea and China. *Korea and the World Economy*, 13(1), 115-139.
- Hellvin, L. (1996). Vertical Intra-Industry Trade Between China and OECD Countries. *OECD Development Centre Working Paper*, 114, 6-35.
- Hu, X. and Y. Ma. (1999). International Intra-Industry Trade Of China. *Weltwirtschaftliches Archiv Kiel Institute for World Economics*, 135(1), 1-28.
- Kaya, A., Atış, A. (2007). Türkiye Kimya Sanayi Endüstri-İçi Ticaretinin Statik ve Dinamik Analizi: Avrupa Birliği Üye ve Aday Ülkeleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Çin. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 251-291.
- Narin, P. (2002). Endüstri-İçi Ticaret ve İhracata Dayalı Sektörler Açısından Türkiye Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 1-212.
- Özkaya, H. (2010). Tekstil Sektöründe Endüstri-İçi Ticareti Etkileyen Faktörler Üzerine Ampirik Çalışma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2),136-157.
- Posner, M.V. (1961). *International Trade and Technical Change*. Oxford Economics Papers, 13(3), 323-341.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat (15.Baskı)*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Şenoğlu, D. (2003). *Measuring Vertical And Horizontal Intra Industry Trade for Turkish Manufacturing Industry Over Time*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Şimşek, N. (2005). Türkiye'nin Yatay ve Dikey Endüstri-İçi Dış Ticareti. *D.E.Ü.İ.İ.B.F Dergisi*, 20(1), 43-62.
- Şimşek, N. (2007). Türkiye'nin Endüstri-İçi Dış Ticaretinin Analizi. İstanbul : Beta Yayınları,
- Utkulu, U. (2005). Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*, 1-83.
- Xing, Y. (2007). *Foreign Direct Investment and China's Bilateral Intra-Industry Trade with Japan and The US*. Bank of Finland BOFIT Discussion Papers, 1-27.
- Yergin, H. (2011). Gümrük Birliği'nin Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Endüstri-İçi Ticaret Üzerine Etkileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum.
- Yurttançıkılmaz, Ç. (2014). Türkiye'nin AB Pazarında Endüstri-İçi Ticaret Açısından Avantajlı Olduğu Ürünlerin Belirlenmesi. *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 14(1), 1-22.
- Yükseler, Z., E. Türkan. (2006). Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar. TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu, 1-98.
- Zhang, Z. (2004). Country-Specific Factors and the Pattern of Intra-Industry Trade in China's Manufacturing. *Korea Institute for International Economic Policy (KIEP) CNAEC Research Series*, 1-31.